

Prawo do sprzeciwu sumienia farmaceuty

dr Marcin Olszówka
Katedra Prawa Konstytucyjnego
Uczelnia Łazarskiego

Instytut na Rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris

Warszawa, 1 września 2018 r.

Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r.

Art. 53

„1. Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii.”

Trybunał Konstytucyjny wyjaśnia:

„Wolność sumienia nie oznacza jedynie prawa do reprezentowania określonego światopoglądu, ale przede wszystkim prawo do postępowania zgodnie z własnym sumieniem, do wolności od przymusu postępowania wbrew własnemu sumieniu.”

(orzeczenie TK z 15 stycznia 1991 r., U 8/90; wyrok TK z 7 października 2015 r., K 12/14)

Teoretycznie rzecz ujmując

- wolność sumienia w aspekcie wewnętrznym (*forum internum*) oznacza wolność kształtowania własnych poglądów i moralności
- wolność sumienia w aspekcie zewnętrznym (*forum externum*) oznacza wolność postępowania w zgodzie z własnym sumieniem i wolność niepostępowania wbrew własnemu sumieniu (dokonywania wyborów moralnych)

Sumienie

- sąd rozumu, przez który osoba ludzka rozpoznaje jakość moralną konkretnego czynu

(Katechizm Kościoła Katolickiego, nr 1778 i 1796)

- „zdolność do intelektualnej oceny własnych aktów jako dobrych albo złych. Podstawą tej zdolności jest rozum, który pozwala na odróżnianie dobra od zła na poziomie konkretnych działań”; *conscientia*

(wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 października 2015 r., K 12/14, pkt III.4.2.2)

Prawo do sprzeciwu sumienia to prawo do odmowy wykonania obowiązku wynikającego z przepisów prawa, które przysługuje każdemu, kto powołuje się na sprzeciw sumienia, czyli **racjonalnie uzasadniony osąd moralny**, który kwalifikuje wykonanie obowiązku jako etycznie niegodziwe (obiektywne zło).

Klauzula sumienia to przepis lub przepisy prawa określające sposób korzystania z prawa do sprzeciwu sumienia, w tym warunki proceduralne oraz ewentualne ograniczenia w korzystaniu z tego prawa.

Klauzula sumienia pełni funkcję:

- informacyjną (przypomina, że klauzula sumienia może być zastosowana)
- proceduralną (wyznacza zasady korzystania z prawa do sprzeciwu sumienia)

Co jeśli ustawa nie reguluje?

- „Wolność sumienia musi bowiem przejawiać się także w możliwości odmowy wykonania obowiązku nałożonego zgodnie z prawem z powołaniem się na przekonania naukowe, religijne lub moralne.”
- „Prawo jednostki do odwołania się do <<klauzuli sumienia>> stoi zatem na straży nie tylko wolności sumienia, ale także godności osoby ludzkiej, która jest prawem przyrodzonym i niezbywalnym.”
- „Wolność sumienia – w tym ten jej element, którym jest sprzeciw sumienia – musi być więc respektowana niezależnie od tego, czy istnieją przepisy ustawowe ją potwierdzające.”

(wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 października 2015 r., K 12/14, pkt III.4.4.1; III.4.4.1; III.4.4.3)

„Trybunał zdecydowanie odrzucił zatem stanowisko Prokuratora Generalnego i Ministra Zdrowia, znajdujące wsparcie w kilku opracowaniach naukowych, których autorzy przyjmują, że możliwość odmowy udzielenia świadczenia zdrowotnego przez lekarza stanowi jego **przywilej**. W ocenie Trybunału, prawo lekarza, jak każdej innej osoby, do powstrzymania się od działań sprzecznych z własnym sumieniem wypływa wprost z wolności gwarantowanej przez Konstytucję, a zatem także w braku unormowania w art. 39 u.z.l. lekarz mógłby odmówić świadczenia z powołaniem się na sprzeciw sumienia. Jednakże na **lekarzu spoczywa ponadto ustawowy obowiązek działania w zgodzie z sumieniem; bez art. 39 u.z.l. zwolnienie z tego obowiązku nie byłoby oczywiste.**”

(wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 października 2015 r., K 12/14, pkt III.4.4.5; pogr. M.O.)

„Konstytucyjna gwarancja wolności sumienia chroni bowiem jednostkę nie tylko przed przymusem podjęcia bezpośredniego zamachu na chronione dobro, lecz także przed takim postępowaniem niezgodnym z sumieniem jednostki, które pośrednio prowadzi do nieakceptowalnego etycznie skutku, w szczególności przed przymusem współdziałania w osiągnięciu celu niegodziwego”

(wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 października 2015 r., K 12/14, pkt III.6.2.1;

por. orzeczenie TK z 15 stycznia 1991 r., sygn. U 8/90)

ustawa z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich

Art. 21. Członkowie samorządu aptekarskiego są obowiązani:

- 1) przestrzegać zasad etyki i deontologii zawodowej, godnie zachowywać się i sumiennie wykonywać swoje obowiązki zawodowe;
- 2) zachować w tajemnicy wiadomości dotyczące zdrowia pacjenta, uzyskane w związku z wykonywaniem zawodu.

Kodeks Etyki Aptekarza Rzeczypospolitej Polskiej

Art. 3.

1. Aptekarz, będąc osobiście odpowiedzialnym za wykonywaną pracę, jest wolny w podejmowaniu swoich zachowań, zgodnie ze swym sumieniem i współczesną wiedzą medyczną.
2. Mechanizmy rynkowe, naciski społeczne lub wymagania administracyjne nie zwalniają Aptekarza z przestrzegania zasad etyki zawodu.

ustawa z dnia 6 września 2001 r. –

Prawo farmaceutyczne

96 ust. 5 pkt 1 i 2 brzmi:

„5. Farmaceuta i technik farmaceutyczny mogą odmówić wydania produktu leczniczego, jeżeli:

- 1) jego wydanie może zagrażać życiu lub zdrowiu pacjenta;
- 2) w przypadku uzasadnionego podejrzenia, że produkt leczniczy może być zastosowany w celu pozamedycznym”

- zgodnie z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka „jest każda istota ludzka od poczęcia do osiągnięcia pełnoletności”
- art. 1 ustawy z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży nakazuje chronić prawo do życia, w tym w fazie prenatalnej
- preambuła tejże ustawy 7 stycznia 1993 r. stanowi: „troska o życie i zdrowie należy do podstawowych obowiązków państwa, społeczeństwa i obywatela”.

Stanowisko Min. Zdrowia

„brak stosownych unormowań w ustawie z dnia 6 września 2001 r. - Prawo farmaceutyczne (Dz. U. z 2016 r. poz. 2142, z późn. zm.) oraz w ustawie z dnia 19 kwietnia 1991 r. o izbach aptekarskich (Dz. U. z 2016 r. poz. 1496), czyli ustaw regulujących wykonywanie zawodu farmaceuty, nie jest wystarczającą przesłanką, w świetle orzecznictwa TK, do stwierdzenia o braku możliwości powoływania się przez farmaceutów na <<klauzulę sumienia>>”.

„O ile w ocenie wymienionych organów [samorząd zawodowy, PIF – przyp. M.O.] nie dochodzi do naruszenia przepisów powszechnie obowiązujących, w tym tych rangi konstytucyjnej, oraz wewnętrznego prawa korporacyjnego, nie jest możliwe i dopuszczalne ingerowanie w zachowanie osoby wykonującej zawód farmaceuty”

pismo MZ do RPO z 5 października 2017 r., znak: PRL073.6.2017.JS.1

Stanowisko GIF

„Mając na uwadze poszanowanie praw jednostki w świetle ustawy zasadniczej jaką jest Konstytucja właściwym wydaje się dopuszczenie możliwości odmowy przez farmaceutę sprzedaży leków antykoncepcyjnych powołującego się na <<klauzulę sumienia>> przy czym przedsiębiorca prowadzący aptekę, u którego taka sytuacja występuje musi zapewnić sprzedaż produktów leczniczych antykoncepcyjnych przez innego farmaceutę. Podkreślić przy tym należy, że farmaceuta wydający w aptece środek antykoncepcyjny po pierwsze nie wie w jakim celu został on pacjentowi przez lekarza przepisany, a po drugie jak wynika z treści art. 96 ust. 5 farmaceuta i technik farmaceutyczny mogą odmówić wydania produktu leczniczego”

pismo GIF z 15 maja 2017 r., znak: GIF-P-L-076/97/KB/17

Europejski Trybunał Praw Człowieka

W sprawie Pichon i Sajous p-ko Francji w 2001 r. Trybunał w Strasburgu zajmował się skargą aptekarza odmawiającego sprzedaży środków antykoncepcyjnych, ale uznał skargę za niedopuszczalną i w lakonicznym uzasadnieniu stwierdził jedynie, że Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności nie gwarantuje farmaceutom prawa do odmowy sprzedaży środków dopuszczonych do obrotu.

Ale nie wynika z tego, że państwo-strona Konwencji, np. Polska, nie może im takiego prawa zagwarantować.

Dziękuję za uwagę